

ПРАВА ЛЮДИНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

У будь-якій правовій державі існує поняття «права людини». Права людини – це невідчужувані права і свободи, які кожен громадянин отримує після народження. Права людини охоплюють велику чисельність громадянських прав і політичних свобод, зокрема соціальні, культурні,

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури і кримінальної юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

економічні, а також права спільнот, в тому числі права національних меншин та народів, жінок, дітей тощо [1, с. 17–18].

Хоча інститут захисту прав і свобод людини та громадянина й посідає важливе місце серед інститутів міжнародного права, однак у зв'язку із сьогоденнішими реаліями потребує вдосконалення. Серед науковців, які займали дослідженням даного питання, слід виокремити: С. Р. Асірян, В. Г. Буткевича, С. А. Бур'янова, В. О. Карташкіна, О. А. Лукашова та інших.

Принципи та норми, які стосуються прав людини, викликають прогресивні зміни міжнародного права та відбивають процес поступової демократизації суспільства. Проте як швидко розвиваються процеси демократизацій, так швидко виникають загрози миру та безпеки людства, які можуть порушити ці права. Через це постає питання захисту прав людини, яке давно втратило можливість повною мірою бути врегульованим в рамках певної держави, а потребує швидкого та ефективного співробітництва багатьох держав.

Зміни у питанні захисту прав людини на міжнародному рівні почали відбуватися після Другої світової війни. У Статуті ООН, який став основоположним документом в даному питанні, було закріплено принцип поваги прав людини та закликано «знову утвердити віру в основні права людини, у гідність та цінність людської особистості» [2].

У пункті 3 статті 1 Статуту закріплена мета ООН «Здійснювати міжнародне співробітництво в сфері розв'язання міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру й у заохоченні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови та релігії».

Стаття 55 Статуту встановлює, що в цілях створення умов, необхідних для мирних та дружніх відносин між націями, ООН сприятиме «загальній повазі і дотриманню прав людини і основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови і релігії» [2].

Статут ООН, хоча і не дає переліку основних прав і свобод, проте вказує на пріоритетність питання стосовно захисту прав та свобод людини і вводить принцип поваги основних прав людини.

Однак як в теорії, так і в практиці міжнародних відносин відсутнє єдине тлумачення принципу поваги прав людини. Після прийняття Статуту ООН серед державних діячів, дипломатів, вчених точились дискусії щодо юридичної сили його положень. Частина з них стверджували, що

Статут ООН не спричиняє юридичних зобов'язань для держав щодо розвитку поваги прав людини і їх дотримання, а тільки формулює цілі, яких необхідно досягнути. І тільки прийняття інших документів з даного питання, а саме Загальної декларації прав людини, Пактів про права людини, держави-члени ООН почали визнавати обов'язковий характер основних прав і свобод людини [3, с. 121].

Разом з тим виникло питання про актуальність Статуту ООН поряд з іншими міжнародними актами. «Кожен із міжнародно-правових документів універсального характеру з питань прав та основних свобод людини й громадянина включає в себе певний, переважно повторюваний, проте постійно розширюваний набір таких прав і свобод, які через це стали міжнародно-правовим стандартом», – стверджує С. А. Бур'янов та робить акцент на розширенні ООН правової основи захисту прав людини [4].

Отже, концепція захисту прав людини є динамічною, а основою для забезпечення та захисту прав людини є саме Статут ООН. Тому після приєднання будь-якої держави до Статуту ООН у неї з'являється комплекс міжнародно-правових зобов'язань із дотриманням прав людини за Статутом ООН у тому розумінні, у якому він існує на цей час, а не на момент укладення Статуту ООН [5, с. 67].

У науці існує «принцип прав людини», про які говорять такі вчені як В. Г. Буткевич, Т. І. Левицький, А. Я. Капустіна, однак в Статуті ООН жодним чином не згадується про нього. Але як точно зазначає С. Р. Асірян: «Така оцінка науковцями статутних норм про права людини є цілком виправданою й характеризує глибинний зміст Статуту ООН у його ставленні до цінності людини та її прав як таких, з якими пов'язане «позбавлення прийдешніх поколінь нещастя війни» [5, с. 67].

Принцип захисту прав людини хоча і набув міжнародного характеру, проте велика кількість держав все одно дотримуються принципу державного суверенітету і принципу невтручання. На думку прихильників принципу невтручання у внутрішні справи до виняткової компетенції держав належать всі питання, пов'язані з правами людини. Тому при застосуванні примусових заходів з метою захисту прав людини, виникає питання, як вирішити колізію між міжнародним принципом поваги прав людини і принципом невтручання та державного суверенітету держав [3, с. 122].

Міжнародним правом забороняється одним державам втручатися у внутрішні справи інших держав. Прикладом є рішення, Міжнародного

суду щодо військових і напіввійськових дій США в Нікарагуа з 1986 р., в якому Міжнародний суд визначив, що «відповідно до загальноприйнятої своєї умови, як принцип забороняє всім країнам або групам країн пряме або непряме втручання у внутрішні чи зовнішні справи інших держав». Міжнародний суд також зауважив, однак, що «має бути заборонене втручання, яке пов'язане з питаннями, в яких кожна держава може, відповідно до принципу суверенітету держав, приймати вільне рішення... Втручання є незаконним, якщо застосовуються примусові заходи у зв'язку з рішеннями, які повинні залишатися предметом вільного вибору» [6, с. 14].

Однак серед науковців панує точка зору, що принцип поваги і захисту прав людини має пріоритетне значення над іншими основоположними принципами міжнародного права, зокрема і над принципом невтручання у внутрішні справи. Серед західних вчених існує точка зору, що Статутом ООН на держави накладається обов'язок дотримуватись основних прав людини. Однак одночасно з цим вони вважають, що Статут ООН також дає право на втручання у внутрішні справи держав. Але дане тлумачення Статуту ООН повністю не відповідає поняттю суверенітету держав [3, с. 121].

У класичному розумінні державний суверенітет – це його верховенство як у внутрішніх справах, так і на міжнародній арені. Разом з тим Н. М. Градецька зазначає, що концепція міжнародного права, що заснована на формальній рівності суверенних держав та погодження їх волі зародилась в період, коли права людини не існували на міжнародному рівні в якості імперативної юридичної категорії. А тому не є «класичним» принципом міжнародного права принцип захисту (поваги) прав людини. Саме «класичні» принципи є похідні від державного суверенітету, а принцип захисту прав людини має іншу природу та своє джерело – природне право [3, с. 121–122].

Теоретичною основою можливості втручання у внутрішні справи держави є теорія гуманітарної інтервенції у відповідності з якою державі надається можливість втручатися у внутрішні справи іншої держави з метою захисту прав і основних свобод людини. В основі даної теорії покладені ідеї гуманізму, повагу до людської гідності, неприпустимість порушення її основних прав і свобод [3, с. 122]. Дані положення можна знайти і в рішеннях Ради Безпеки ООН, наприклад Резолюція РБ по Сомалі 1992 року (№ 794/92), в якій було прийнято рішення втрутитися

у внутрішній конфлікт, не звертаючись до міжнародних наслідків конфлікту. Аналогічно було зроблено стосовно Руанди і Гаїті в 1994 р. (резолюція № 929/94 і 940/94).

Тому на думку РБ ООН для виправдання порушення принципу невторчання, достатньо серйозних і масових порушень прав людини з боку держав. Рішеннями Рада Безпеки ООН докорінно змінено градацію принципів міжнародного права.

Цікавим також є питання можливості обмеження прав людини в міжнародному права. Незважаючи на свою найвищу цінність, права людини не можуть у всіх випадках бути недоторканими. Для досягнення рівноваги між правами особи та інтересами суспільства, держави вимушені обмежити права людини (наприклад, обмеження під час надзвичайної ситуації; обмеження політичної діяльності іноземців; обмеження прав з метою заборони зловживання правами).

Особливе значення у сфері прав людини відіграють міжнародно-правові механізми забезпечення та захисту прав та свобод людини. Серед основних органів, які забезпечують захист прав людини, можна виділити Комітет із прав людини, Комітет із прав дитини, Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок тощо.

Останньою найбільш значущою реформою в сфері прав людини є створення в структурі Генеральної Асамблеї ООН замість Комісії ООН з прав людини (створеної у 1946 році) Ради ООН з прав людини (резолюція 60/251 Генеральної Асамблеї ООН від 15 березня 2006 року) [7, с. 302]. Хоча даний орган і має політичну, а не правову спрямованість, він мав значні досягнення в утвердженні універсального розуміння і значення прав людини, маючи безпосереднє відношення до підготовки проекту Загальної декларації прав людини 1948 року та Міжнародних пактів про права людини 1966 року Діяльність КПЛ закріпила у міжнародному праві розуміння правомірності міжнародного контролю з боку ООН за дотриманням прав людини в окремих державах [8, с. 13]. Також важливим органом є Верховний комісар ООН з прав людини, який очолює Управління Верховного комісара з прав людини.

Головним європейським правозахисним органом є Європейський суд з прав людини. Для держав, які приєдналися до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, його рішення є обов'язковими. На основі рішень Суду формуються не тільки європейські, але і світові стандарти прав людини, що у свою чергу відбивається і на законодавчій практиці багатьох цивілізованих держав.

Також в системі забезпечення прав і свобод людини значна увага приділяється інститутам громадянського суспільства – неурядовим правозахисним організаціям, політичним партіям, творчим об'єднанням громадян, засобам масової інформації тощо.

Отже, можна зробити висновок, що права людини є системою природних невідчужуваних можливостей, які потрібні особі для задоволення своїх життєвонеобхідних потреб та інтересів. Сьогодні людина, її права та свободи вийшли на перший план у діяльності всіх держав, а тому і регулювання даного питання вже не може повною мірою забезпечуватись виключно національним законодавством. У зв'язку з цим можна прослідкувати появу великої чисельності нормативно-правових актів, укладених державами, створення нових органів, які б забезпечили дотримання та захист прав людини.

Література:

1. Баулін Ю. В. Конституційні обов'язки людини і громадянина: поняття, види, реалізація // Проблеми національної державності: матеріали Міжнародної наукової конференції пам'яті докт. юрид. наук, професора Стрельцова Льва Михайловича (1918—1979) / (ОНУ імені І. І. Мечникова, 26 березня 2012р). – Одеса: Астропринт, 2010. – С. 17–19
2. Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/charter-united-nations/>
3. Градецька Н. М. Колізія міжнародних принципів поваги прав людини та невтручання у внутрішні справи держав / Н. М. Градецька // Держава та регіони. Серія: ПРАВО. – 2017. – №2 (56). – С. 120–124.
4. Бурьянов С. А. Правовые основы, сущностное содержание и гарантии свободы совести // Государство и право. – 2001. – №2. – С. 22.
5. Асірян С. Р. Концепція захисту прав людини в статуті ООН / С. Р. Асірян // Альманах міжнар. права. – 2016. – Вип. 11. – С. 65–73
6. Солопова І. В. Про співвідношення між міжнародним принципом дотримання прав людини і принципом невтручання у внутрішні справи держави // Південноукраїнський правничий часопис. – 2015. – Вип. 2. – С. 13–15.
7. Асірян С. Р. Статус Ради ООН з прав людини у системі ООН / С. Р. Асірян // Право і суспільство. – 2014. – Вип. 1. – С. 302–304.
8. Асірян, С. Р. Рада ООН з прав людини (інституційно-організований аспект): автореферат... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.11 – міжнародне право / Асірян С. Р. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 20 с.

Науковий керівник: *Асірян С. Р.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.